

Conclusions de la XVII Jornada

JAUME MARTÍ

Universitat Pompeu Fabra

Fundació Torrens-Ibern

La XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari» s'ha dut a terme de manera no presencial per una decisió indefugible presa pocs dies abans; però s'han notat poc els efectes d'aquest format, encara poc habitual. Algun problema tècnic extern a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), la incomoditat d'algun participant i els inevitables episodis de constatar, parlant en el buit, si tal persona hi és o ens està sentint, han estat les anomalies més notòries. Però el resultat global en aquest aspecte es pot considerar un èxit.

Aquesta jornada ha tractat principalment de la terminologia en el diccionari general. Així quedava establert en les participacions de més pes: la conferència inaugural «Criteris per a la selecció i el tractament de la terminologia en el DIEC», a càrrec de Carolina Santamaria, de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC; la ponència «La terminologia del *Gran diccionari de la llengua catalana*, actualment al portal Enciclopèdia.cat», a càrrec de Núria Bort, d'Enciclopèdia Catalana, i la ponència «Sembrar a voleo: el DRAE y la terminología», a càrrec de Fernando Pardos, de la Universitat Complutense de Madrid. Aquestes participacions constitueixen la primera part de la jornada.

La segona part, la taula rodona «La definició dels termes en el diccionari general i en l'especialitzat», en canvi, convidava a establir comparacions entre aquests dos tipus de diccionaris pel que fa a les definicions de termes d'alguns camps, representats per Carme Bach, lingüista i professora de la Universitat Pompeu Fabra; Carles Riera, llicenciat en farmàcia i professor de la Universitat Ramon Llull; Joan Vallès, catedràtic de botànica de la Universitat de Barcelona, i Joan Rebagliato, terminòleg del TERMCAT.

En el discurs de presentació de la jornada, Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'IEC i reconeguda experta en terminologia, ja definia sintèticament el que se n'esperava: que es plantegés quina terminologia, quanta termino-

logia i com ha de ser representada per tal que els parlants, que poden ser especialistes en diferents àrees, puguin resoldre els seus dubtes en els diccionaris generals. Per tant, havia de ser una jornada centrada en la pràctica de la terminologia; i així ha estat, però sense obviar algunes qüestions teòriques directament implicades.

PRIMERA PART. DIEC1, DIEC2, GDLC I DLE

El punt de partida, que els diccionaris generals han de contenir terminologia en les seves entrades, no ha estat qüestionat en cap intervenció. Si de cas, es constata que, com que en principi el diccionari general no és el seu lloc natural, segons les circumstàncies (autoria, objectius, etc.) hi havia diferents solucions i processos per a la incorporació de terminologia. Així s'ha vist en la primera part de la jornada, en què s'han descrit tres casos d'aquesta incorporació, dos de molt sistemàtics i consolidats (*Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, DIEC, i *Gran diccionari de la llengua catalana*, GDLC) i un altre (*Diccionario de la lengua española*, DLE —antic DRAE—) de poc sistemàtic i amb molts dèficits.

La incorporació de terminologia als diccionaris DIEC1 (1a edició del DIEC) i DIEC2 (2a edició del DIEC), d'una banda, i al GDLC d'Enciclopèdia Catalana, de l'altra, han seguit uns processos amb molts paral·lelismes i amb usos creuats dels respectius diccionaris de base. Per exemple, en tots els casos s'han fet buidatges del *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC) de Pompeu Fabra, de la *Gran enciclopèdia catalana*, de la primera versió del *Diccionari de la llengua catalana* (DLC) d'Enciclopèdia i de la base de dades del TERMCAT, que, passades les corresponents fases d'anàlisi, han facilitat uns increments importants dels termes inclosos (25.000 al DIEC1 en relació al Fabra i uns 4.700 més al DIEC2. El GDLC arriba a la xifra absoluta de 90.000). També coincideixen en el fet d'haver disposat d'equips d'experts per matèries (membres de les seccions de l'IEC en els DIEC), que, a més de fer propostes sobre la forma i la definició dels termes, intervenien en l'establiment d'àrees temàtiques noves i subàrees.

Cal remarcar, però, que els resultats finals no són pas idèntics, ni quant al producte obtingut ni quant als usos i la incidència social. El DIEC1 i el DIEC2 són obres institucionals. El pes important que hi té la terminologia es pot atribuir a la intervenció dels especialistes de les seccions de l'Institut; i la fixació de la forma gràfica amb caràcter normatiu, al paper rellevant de la Comissió de Lexicografia i el Ple de la Secció Filològica. Tant una cosa com l'altra signifiquen continuïtat en la tradició del diccionari Fabra.

Per la seva banda, el GDLC continua la tradició d'Enciclopèdia Catalana, que té com a referents les edicions de 1982, 1983 i 1993 del DLC, que tothom va considerar imprescindibles per a consultes terminològiques. És una obra feta amb rigor

tècnic i amb l'objectiu d'oferir respostes i facilitar la tasca a l'usuari. I, sense el pes de les exigències institucionals i del valor normatiu, ha pogut introduir amb agilitat millores indiscutibles per a la consulta. Millores com ara les entrades de mots comuns que remetent als corresponents mots especialitzats (quan n'hi ha); la incorporació d'abreviatures, símbols, sigles i alguns xenismes; formants cultes; etimologia i primera font detectada. A més, el GDLC és un diccionari que es presenta només en línia, cosa que facilita les tasques de manteniment, revisió i actualització.

És remarcable que aquests dos diccionaris, el DIEC2 i el GDLC, amb els trets distintius que els caracteritzen, conviuen en el mercat del català.

En el cas del tercer diccionari, el *Diccionario de la lengua española*, la presentació en ponència de com incorpora terminologia ha servit de contrast, amb l'estil intencionat del ponent, entre aquells dos diccionaris generals de llengua minoritzada modèlics i un diccionari de llengua gran i amb pocs problemes, al qual no li calen atencions especials per posar-se al dia més enllà de les rutines o de les decisions de cada acadèmic sobre la seva parcel·la.

Perquè, en efecte, no hi ha criteris concrets per incorporar terminologia al DLE, sinó que tant la representació de les diferents àrees temàtiques com la decisió d'incloure termes depenen dels membres en plantilla de la institució; i tot plegat coixeja. No cal dir que Fernando Pardos defensa que són situacions que s'han de revisar, mitjançant una feina rigorosa i amb el suport d'especialistes externs a l'Acadèmia.

SEGONA PART. LA DEFINICIÓ DELS TERMES EN EL DICCIONARI GENERAL I EN L'ESPECIALITZAT

En la segona part de la jornada, la taula rodona ha refermat l'acord inicial sobre la conveniència d'incloure terminologia al diccionari general. Els participants, sense qüestionar aquesta idea general de la inclusió, han analitzat aspectes concrets de les definicions i han entrat en alguns aspectes teòrics de la terminologia.

Sobre definicions

Carme Bach suposa que la definició d'un terme ha de tenir un caràcter menys especialitzat en el diccionari general, però comprova que això no es compleix sempre en els termes de lingüística del DIEC2 i que a vegades fins i tot es capgira.

Carles Riera presenta la dificultat que els diferents diccionaris generals i especialitzats fixin i comparteixin criteris sobre la forma i la definició de termes. En medicina i farmàcia constata la presència i apunta solucions per als nombrosos termes que provenen del grec o del llatí i també per als anglicismes, que tenen diferents versions quant a l'adaptació fonètica de les arrels i també en les variants

morfològiques com ara els plurals o les formes deverbals. I per a les definicions, defensa una major unificació en els descriptors i la conveniència que aquests descriptors siguin al màxim de transparents per estalviar de fer un seguit de cerques consecutives.

Joan Vallès té afirmacions inequívokes quan parla sobre els termes que són als diccionaris generals. Les definicions no han de ser diferents de les que tenen al diccionari especialitzat, o almenys no pas gaire; de fet, només admet alguna simplificació en casos de definicions llargues i complexes. I com a exigències de les definicions apunta la intel·ligibilitat i la precisió. També considera que el diccionari general ha d'incloure les definicions per a les accepcions especialitzades de termes que també tenen alguna accepció com a mot comú. I finalment reivindica la inclusió dels noms científics dels éssers vius en les definicions, pràctica en què Fabra va ser pioner i en què el DIEC2 continua sent capdavanter.

Joan Rebagliato, que parla des de l'experiència de treballar en definicions, veu difícil fixar criteris per definir en el diccionari general les formes lèxiques compartides amb la terminologia; i, malgrat ser partidari de fer-hi poques diferències, defensa els dos tipus de definició: la definició lexicogràfica, exempta de sinònims i de formes especialitzades i més entenedora que allò que defineix; i la definició terminològica, que recorre a les formes especialitzades i acaba bastint la xarxa conceptual completa que posa tots els termes en relació.

És remarcable que tots quatre han il·lustrat amb exemples les dificultats de fixar criteris i d'aplicar-los amb coherència, exemples que per força havien de mostrar punts erronis o millorables dels diccionaris. Però s'han mostrat unànimes a considerar que es tractava de diccionaris molt bons.

Reflexions teòriques

Un debat sobre qüestions teòriques de la terminologia quedava fora dels objectius de la jornada. Però era inevitable fer-hi algunes referències com a suport d'algunes de les afirmacions o de les decisions que s'exposaven sobre la pràctica terminològica.

Destaco en primer lloc una idea que no ha provocat objeccions, que ha estat formulada tant en aquesta segona part com en la primera almenys per tres dels participants, amb pocs matisos diferencials. És la següent: «cada vegada és més difusa la frontera entre terminologia i llengua general» o, també, «ens trobem en un territori de frontera mal delimitat entre dues disciplines»; i, encara «marca una línia cada cop més difusa entre el lèxic corrent de la llengua i una bona part del lèxic especialitzat». Aquesta idea es veu reforçada per l'ús creixent dels espais virtuals amb cercadors que no fan distincions i consulten simultàniament tota mena de diccionaris, generals i especialitzats (com és ara Optimot).

Però podria ser que a causa d'aquesta indefinició fronterera tampoc no hagi cridat l'atenció l'expressió, ja prou corrent, «terminologia especialitzada» (com si n'hi hagués de no especialitzada) o que, en la pugna amb «llengua comuna», triomfi la denominació «llengua general», amb un adjectiu (general) que alludeix a una totalitat sense matisos.

I, en segon lloc, destaco que s'ha criticat, en canvi, que Carme Bach, la lingüista de la taula rodona, digués que els termes passen a ser mots comuns quan entren al diccionari general; idea que, matisada, també ha aparegut en les intervencions de Joan Vallès i Joan Rebagliato. En el torn de preguntes, una paraula demanada ho ha estat per manifestar la posició contrària i ha obtingut respostes matisades de la mateixa Carme Bach i també de Joan Rebagliato. És, sens dubte, un problema teòric central, per al qual hi ha solucions poc radicals, com la d'aquest darrer especialista quan diu que en un bon nombre de casos la distinció entre paraules i termes no és de natura sinó d'aproximació.

Fetes aquestes observacions sobre el que ens ha donat la XVII Jornada de la SCATERM, i a mode de cloenda, reprenc l'última frase del primer paràgraf per confirmar el bon èxit (ara sí, global) d'aquesta XVII Jornada.